

Witold Wołodkiewicz

Czy prawo rzymskie przestało istnieć? [10]

Palestra 37/12(432), 120-122

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

CZY PRAWO RZYMSKIE PRZESTAŁO ISTNIEĆ?

Redaguje Witold Wołodkiewicz

[10]

Początki rzymskiej spółki wywodzą się ze wspólnoty majątkowej między współdziedzicami (*consortium, ercto non cito*). Istniała ona aż do przeprowadzenia podziału majątku spadkowego za pomocą specjalnej skargi działowej (*actio familiae erciscundae*). Akty prawne dotyczące nabywania i zbywania majątku dokonywane przez każdego z członków wspólnoty miały skutek prawny również w stosunku do pozostałych.

Na wzór tej archaicznej formy zaczęto tworzyć dobrowolne wspólnoty majątkowe (*societates*), powstające na podstawie zgodnej woli zawierających je osób. Spółki takie mogły obejmować cały majątek współników (*societas omnium bonorum*) bądź też dotyczyć jednej tylko transakcji, lub transakcji określonego rodzaju (*societas unius rei, societas alicuius negotiationis*).

W rzymskim systemie kontraktowym spółka (*societas*) była traktowana jako kontrakt konsensualny. Dochodził on do skutku przez nieformalne porozumienie stron: współnicy zobowiązywali się do osiągnięcia określonych celów gospodarczych przez wnie-

sienie wkładów rzeczowych lub własnej pracy.

Prawnicy rzymscy podkreślali wielokrotnie zasadę swobody stron tak przy tworzeniu, jak i przy rozwiązywaniu spółki. Stosunek prawny pomiędzy współnikami oparty był na pełnym zaufaniu do określonej osoby. Dlatego też śmierć jednego ze współników powodowała rozwiązanie spółki. Również każdy ze współników mógł żądać rozwiązania spółki: rzymscy prawnicy tłumaczyli to tym, że nikogo nie można zmusić do pozostawania w spółce. Prowadząc sprawy spółki, współnicy byli zobowiązani do zachowania takiej staranności, jak przy prowadzeniu ich własnych spraw. Wyrok w procesie o dokonanie rozliczeń między współnikami (*actio pro socio*), niezależnie od skutków majątkowych orzeczenia, powodował infamię zasądzonego.

Opierająca się na partnerstwie umowa spółki wymagała określenia praw i obowiązków poszczególnych współników. Jeżeli nie ustalono inaczej, to uczestnicy partycypowali w równych częściach zarówno w zyskach, jak i w stratach. Niedopuszczalna była jednak tzw. lwia spółka (*societas leonina*), w której zostałyby ustalone, że któryś

ze współników ma uczestniczyć jedynie w stratach, bez osiągnięcia zysków.

Spółka wg prawa rzymskiego nie posiadała osobowości prawnej. Była ona jedynie stosunkiem pomiędzy współnikami, regulującym ich wzajemne rozliczenia. Stanowiła zatem odpowiednik współczesnej spółki cywilnej.

Można jednak spotkać w Rzymie również spółki, w których zaczęły się pojawiać pewne zasady znane współczesnym spółkom prawa handlowego (trwanie spółki pomimo śmierci współnika, odpowiedzialność solidarna, wyodrębnienie majątku spółki). Takimi spółkami były związki poborców podatków, wykonujących roboty publiczne (*societates vectigalium, societates publicanorum*) oraz związki bankierów (*socii argentarii*).

★ ★ ★

Societas contrahuntur sive universorum bonorum sive negotiationis alicuius, sive vectigalis sive etiam rei unius – „Spółkę zawiera się bądź co do całego majątku, bądź co do jakichś transakcji, bądź co do dzierżawy poboru podatków, bądź co do jednej tylko rzeczy [czynności]”.

(Ulpian – D.17,2,5, pr.)

★

In societate omnium bonorum omnes res quae coeuntium sunt continuo communicantur – „W spółce co do całego majątku wszystkie rzeczy należące do zawierających spółkę wchodzi na trwałe do wspólnoty”.

(Paulus – D.17,2,1,1)

★

Nam et ita posse coiri societatem

constat, ut unus pecuniam conferat, alter non conferat, et tamen lucrum inter eos commune sit; saepe enim opera alicuius pro pecunia valet – „Spółka może być zawarta też i w ten sposób, że chociaż jeden wnosi pieniądze, a drugi nie, to jednak zysk jest między nimi dzielony wspólnie: często bowiem czyjaś praca ma wartość pieniądza”.

(Gaius, Institutiones 3,149)

★

Iure societatis per socium aere alieno socius non obligatur, nisi in communem arcam pecuniae versae sunt – „Dług zaciągnięty przez jednego współnika nie zobowiązuje drugiego współnika, chyba że pieniądze zostały przekazane do wspólnej kasy spółki”.

(Papinian – D.17,2,82)

★

Socii mei socius meus socius non est – „Wspólnik mojego współnika nie jest moim współnikiem”.

(Ulpian – D.17,2,20)

★

Manet autem societas eo usque, donec in eodem sensu perseverant; at cum aliquis renuntiaverit societati, societas solvitur – „Spółka utrzymuje się do tego czasu, dopóki [wspólnicy] trwają w tym samym postanowieniu; gdy któryś z nich spółkę, wypowie ulega ona rozwiązaniu”.

(Gaius, Institutiones 3,151)

★

Solvitur autem societas etiam morte socii, quia qui societatem contrahit, certam personam sibi eligit – „Spółka rozwiązuje się także przez śmierć współ-

nika, ponieważ ten, kto zwierza spółkę, wybiera sobie określoną osobę”.

(Gaius, Institutiones 3,152)

Nemo invitus compellitur ad communionem – „Nikt, wbrew swej woli, nie może być zmuszony do pozostawiania we wspólnocie majątkowej”.

(Ulpian – D.12,6,26,4)

Et illum certum est, si de partibus lucri et damni nihil inter eos convenerit, tamen aequis ex partibus commodum et incommodum inter eos commune esse – „Jest pewne, że jeśli nie dojdzie do uzgodnienia między współnikami w sprawie udziału w zysku i stracie, to zyski i straty są między nimi dzielone wspólnie”.

(Gaius, Institutiones 3,150)

Aristo refert Cassium respondisse societatem talem coiri non posse, ut alter lucrum tantum, alter damnum sentiret, et hanc societatem leoninam solitum appellare: et nos consentimus talem societatem nullam esse – „Aristo podaje, że wedle zdania Kasjusza, nie można zawrzeć takiej spółki, która nazywałaby się „lwią spółką”, to jest takiej, w której jeden czerpałby tylko zyski, a drugi

ponosiłby tylko straty; także i my uznajemy, że taka spółka jest nieważna”.

(Ulpian – D.17,29,2)

Celsus libro septimo digestorum ita scripsit: socios inter se dolum et culpam praestare debet – „Celsus w siódmej księdze digestów pisał tak: współnicy odpowiadają między sobą za podstęp i za winę”.

(Ulpian – D.17,2,52,2)

Socius socio etiam culpae nomine tenetur, id est desidiae atque negligentiae. Culpa autem non ad exactissimam diligentiam dirigenda est: sufficit etenim talem diligentiam communibus rebus adhibere, qualem suis rebus adhibere solet, quia qui parum diligentem sibi socium adquirunt, de se quaeri debet – „Wspólnik odpowiada wobec współnika również za zawinienie, to znaczy za lenistwo i za niedbalstwo. Winy nie należy tu jednak utożsamiać z niedochowaniem najwyższej staranności; wystarczy bowiem w prowadzeniu wspólnych spraw dochowanie takiej staranności, jaką zwykło się zachowywać w prowadzeniu własnych spraw; kto przybrał sobie niezbyt starannego współnika, do siebie samego może mieć pretensję”.

(Gaius – D.17,2,72)